

Aida Kržalić, istraživač

SUJEKTI NADZORA NAD PRIMJENOM POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI

Sa sigurnosnog aspekta možemo identifikovati dvije glavne svrhe zbog kojih državni organi posežu za primjenom prikupljanja podataka tajnim putem.

Kao prvo, svrha primjene tajnog prikupljanja podataka može biti prevencija rizika i prijetnji po nacionalnu sigurnost, unapređenje nacionalne sigurnosti, kao i predupređivanje rizika i prijetnji po sigurnost građana, društva, institucija, ekonomskih i drugih vitalnih interesa društva i države od raznih terorističkih i ekstremističkih grupa. Obzirom da se radi o preventivno-predupređivačkoj aktivnosti ove aktivnosti su karakteristične za obavještano-sigurnosne agencije. Važno je naglasiti da u ovakvim aktivnostima obavještajno-sigurnosne agencije posežu „za prikupljanjem podataka i informacija o aktivnostima, planovima i namjerama različitih domaćih i stranih, državnih i nedržavnih aktera, njihovu obradu i analizu i veoma važnim segmentom koji je često kod nas zapostavljen, a to je blagovremeno dostavljanje informacija različitim korisnicima“ (Petrović 2015:15).

Drugu svrhu primjene posebnih tajnih radnji vidimo u procesuiranju i otkrivanju raznih krivičnih djela pred nadležnim sudovima. Iako neki autori ove aktivnosti vežu za policijske organe i organe za primjenu zakona, moderne prijetnje (organizovani kriminal, terorizam, cyber kriminal, nasilni

ekstremizam i radikalizam, proliferacija, korupcija, migracije), su dovele do nužnosti uključivanja obavještajno-sigurnosnih službi u poslove prikupljanja podataka za procesuiranje i otkrivanje raznih krivičnih djela. U našoj zemlji kao i zemljama razvijene demokratije, zakonski su definisane procedure po kojima policijski organi mogu primjenjivati posebne istražne radnje u cilju prevencije i procesuiranja teških krivičnih djela, kao i da obavještajno-sigurnosne agencije mogu tajno prikupljati podatke.

Zakon o Obavještajno-sigurnosnoj agenciji BiH (OSA BiH), u glavi VII koja nosi naziv „Prikupljanje informacija“ propisuje da OSA BiH poduzima mjere tajnog prikupljanja informacija za koje je potrebno odobrenje generalnog direktora (kada se to smatra neophodnim u cilju ispunjavanja dužnosti OSA-e BiH). Također, OSA može poduzimati i mjere tajnog prikupljanja podataka uz sudske ovlaštenje ili odobrenje, koje izdaje predsjednik Suda

BiH, odnosno sudija kojeg odredi predsjednik Suda BiH. Sa druge strane, Zakon o Državnoj agenciji za istrage i zaštitu (SIPA) i Zakon o policijskim službenicima BiH ne predviđa ovakve mjere, odnosno mjere tajnog prikupljanja informacija se poduzimaju u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku BiH, entitetskim zakonima o krivičnom postupku i Zakonom o krivičnom postupku Brčko Distrikta BiH.

AKTERI KOJI ODOBRAVaju PRIMJENU POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI

Akteri koji odobravaju primjenu posebnih mjera tajnog prikupljanja proizilaze iz same svrhe primjene ovih mjera. Tako radnje tajnog prikupljanja informacija za potrebe ispunjavanja dužnosti Obavještajno-sigurnosne agencije BiH odobrava generalni direktor. Ali ako se radi o mjerama u okviru Zakona o krivičnom postupku (ZKP), posebnim istražnim radnjama, onda se za primjenu ovih mjera kako od strane policijskih službenika tako i OSA-e traži odobrenje nezavisne instance, tj. traži se odobrenje od institucije koja ne primjenjuje te mjere, a to je u svim slučajevima u BiH sud (sudija za prethodni postupak). Tako, kada se radi o prikupljanju informacija za potrebe procesuiranja teških krivičnih djela, inicijativa za određivanje posebnih istražnih radnji (njih sedam), potječe od tužioca, koji svoju inicijativu u pisanoj formi obrazloženog prijedloga podnosi sudiji za prethodni postupak.

Sudija za prethodni postupak kao zadnja instanca, pismenom naredbom naređuje primjenu posebnih istražnih radnji.

Zakoni o krivičnom postupku u BiH predviđaju da sudsku naredbu izvrše policijski organi. Kada je u pitanju odobrenje za primjenu mjera tajnog prikupljanja informacija od strane OSA-e BiH, odobrenje za primjenu ovih mjera izdaje predsjednik Suda BiH, odnosno sudija kojeg odredi predsjednik Suda BiH.

NADZOR I KONTROLA NAD PRIMJENOM POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI

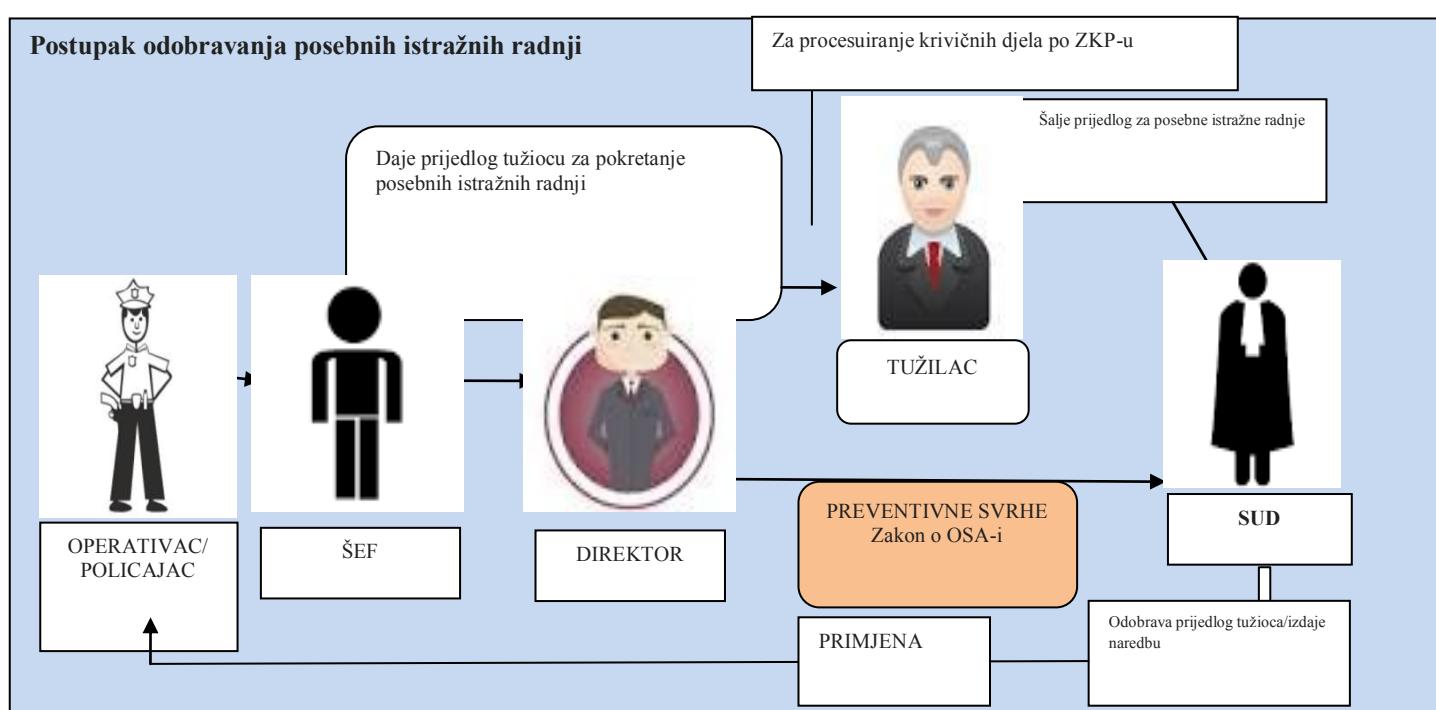
Sudska kontrola

U sadašnjoj postulaciji procesa pokretanja i primjene posebnih istražnih radnji, nadležni sudovi su najznačajnije institucije koje nadziru i kontrolisu primjenu posebnih istražnih radnji.

Zašto su sudovi najznačajnije institucije u ovom procesu, odnosno sudije za prethodni postupak?

Prije svega, sudija za prethodni postupak je zadnja instanca koja odobrava posebne istražne radnje, i isti može odbiti obrazloženi prijedlog tužioca, ako nisu ispunjeni svi zakonom propisani uslovi. To znači da sudija za prethodni postupak snosi najveću odgovornost za davanje odobrenja primjene posebnih istražnih radnji, odnosno on je osoba koja treba da preispita da li su svi zakonski uslovi ispunjeni za prijedlog koji je pokrenuo tužilac. Sudija za prethodni postupak odobrava ili odbacuje prijedlog tužioca za određivanje posebnih istražnih radnji. U ovakvom postulatu odnosa vidimo da je zakonodavac kroz sudsку kontrolu i nadzor primjene posebnih istražnih radnji predvidio *prethodnu sudsку kontrolu (ex ante kontrolu)* prije početka primjene posebnih istražnih radnji.

Sudovi su nadležni i da naredi uništavanje materijala koji se prikupio primjenom posebnih istražnih radnji, ako zbog nekih okolnosti nije pokrenut krivični postupak ili je primjena posebnih istražnih radnji bila suprotna zakonu. Treća, ali nimalo manje važna funkcija sudske nadzore i kontrole primjene posebnih istražnih radnji ogleda se u nadziranju

primjene njihovih naredbi - *kontrola u toku primjene posebnih istražnih radnji*. Tako je policija dužna da sudovima dostavi pismeni izvještaj o primjeni naredbe, kao i materijale prikupljene primjenom naređenih posebnih istražnih radnji. Policija je dužna navedene materijale dostaviti nakon okončanja istih, ali i u toku postupka ako to nadležni sudija zatraži.

Možemo zaključiti da zakoni o krivičnom postupku u BiH predviđaju i definišu sudsку kontrolu kao i sam nadzor nad primjenom posebnih istražnih radnji, prije počekta njihove primjene (ex ante), i nakon okončanja njihove primjene (post festum). Predviđena je i mogućnost nadzora u toku same primjene naredbe suda. Važno je napomenuti da dokazi prikupljeni na nezakonit način, tj. nezakonitom primjenom posebnih istražnih radnji ne mogu biti korišteni na sudu i sa njima se postupa kao i sa ostalim nezakonitim dokazima.

Naknadna kontrola (post festum)

Ovaj vid kontrole primjenjuje se pri okončanju primjene posebnih istražnih radnji od strane policijskih organa. Naknadna kontrola proizilazi iz zakonske obaveze za policijske organe da po prestanku primjene posebnih istražnih radnji/radnje sve materijale (npr. snimci, informacije, izvještaji, predmeti) predaju tužiocu. Za svaku odobrenu primijenjenu radnju policijski organi su dužni predati tužiocu i pismeni izvještaj o preduzetoj radnji. Po pravilu, izvještaj bi trebao da sadrži podatke o obuhvaćenim licima/licu, krivično djelo zbog kojeg je poduzeta posebna istražna radnja uz činjenični i pravni opis krivičnog djela, opis okolnosti, tj. način i obim izvođenja radnje, podatke o vremenu primjene posebenih istražnih radnji, podatke o rezultatima primijenjene radnje i podatke o službenom licu koje ju je sprovedlo. Na osnovu ovih dobivenih podataka tužilac ima priliku da ocijeni način primjene posebne istražne radnje, poštivanje prava i sloboda čovjeka, kao i samo postupanje policijskih službenika po njegovom obrazloženom prijedlogu, odnosno sudskej naredbi.

Ovo je prvi korak naknadne kontrole primjene posebnih istražnih radnji. Međutim, kada je u pitanju ova naknadna kontrola primjetno je da u zakonima o krivičnom postupku nije predviđena obaveza policijskih organa da podnose izvještaj sudiji za prethodni postupak, koji ove mjere odobrava. Njihova obaveza izvještavanja se završava podnošenjem izvještaja tužiocu.

No, drugi korak naknadne kontrole ogleda se u obavezi tužioca da dostavi pismeni izvještaj o poduzetim radnjama sudiji za prethodni postupak. To znači da je ZKP ipak omogućio i naknadnu kontrolu primjene posebnih istražnih radnji i od strane sudije za prethodni postupak, kao osobe koja ih odobrava. Sudija za prethodni postupak provjerava da li je postupljeno po njegovoj naredbi. Uvid u samo postupanje imat će na osnovu pismenog izvještaja koji mu dostavlja tužilac. Zakon ne precizira sadržaj tog pisanog izvještaja ali on u suštini treba da sadrži identične podatke kao i pismeni izvještaj koji policijski organi dostavljaju tužiocu.

Ovakav vid naknadne kontrole primjene posebnih istražnih radnji omogućava uvid u postupanje policijskih organa na osnovu naredbe koju je sudija odobrio. Ovakvim pristupom se može vidjeti da li je određena mjera bila primijenjena isključivo prema licu za koje je i odobrena, kao i svi drugi detalji iz naredbe. Jednostavno kroz ova dva koraka naknadne kontrole, zakonodavac je želio da spriječi eventualne zloupotrebe prilikom postupanja policijskih organa po naredbi sudije za prethodni postupak, kao i samovolju u izlaženju izvan onog što je naređeno. Sudovi u Bosni i Hercegovini, odnosno sudije za prethodni postupak, bi trebali ozbiljno da shvate ulogu kontrole prilikom prihvatanja, odnosno odbacivanja dokaza u vezi posebnih istražnih radnji. To naglašavamo zbog toga što su posebne istražne radnje primjenjive samo onda kada tužilac ocijeni da se do određenih dokaza nije moglo doći na drugi način ili kada se standardnim istražnim radnjama nije mogao postići cilj u konkretnom slučaju. O ovim uslovima posebnu brigu mora da vodi sudija za prethodni postupak koji odobrava primjenu posebnih istražnih radnji. Dosadašnja praksa ukazuje na to da su sudije gotovo uvijek samo potvrđivale tužilački obrazloženi prijedlog bez dodatne kontrole navedenih elemenata. Ovakvo postupanje rezultira ponistištanjem određenih presuda za teška krivična djela od viših sudskeh instanci (Dragojević protiv Hrvatske, predstavka broj 68955/11).

Samokontrola

U okviru policijskih institucija postoje organizacione jedinice zadužene za unutrašnju kontrolu. Unutrašnja kontrola bi trebala da bude „prva linija odbrane integriteta policijskih institucija“, te bi trebala kontrolisati primjenu posebnih istražnih radnji. Međutim, dosadašnja praksa pokazuje da su rezultati unutrašnjih kontrola skromni, te da im kapaciteti nisu razvijeni u dovoljnoj mjeri.

Parlamentarna kontrola i nadzor

Kada je u pitanju prikupljanje tajnih podataka člana Komisije ukoliko se dođe do saznanja da je bilo primjenom posebnih istražnih radnji od strane kršenja ljudskih prava u postupku odobrenja ili Obavještajno-sigurnosne agencije BiH, pored Suda primjene posebnih istražnih radnji. Najveći fokus BiH, kontroli i nadzor nad ovim radnjama vrši komisija treba da usmjeri na uočavanje i otklanjanje parlamentarno tijelo, Zajednička komisija za nadzor sistemskih slabosti i proceduralnih propusta. Ovakve nad radom Obavještajno-sigurnosne agencije BiH aktivnosti nadzora i kontrole primjene posebnih Parlamentarne skupštine BiH. Komisija može da istražnih radnji od strane policijskih službenika mogu kontroliše primjenu posebnih istražnih radnji u post vršiti i skupštinski sigurnosni odbori na nižim nivoima festumu, odnosno nakon njihovog okončanja.

Kontrola se može zatražiti na lični zahtjev bilo kojeg

kontrolu i nadzoru nad ovim radnjama vrši komisija treba da usmjeri na uočavanje i otklanjanje parlamentarno tijelo, Zajednička komisija za nadzor sistemskih slabosti i proceduralnih propusta. Ovakve nad radom Obavještajno-sigurnosne agencije BiH aktivnosti nadzora i kontrole primjene posebnih Parlamentarne skupštine BiH. Komisija može da istražnih radnji od strane policijskih službenika mogu kontroliše primjenu posebnih istražnih radnji u post vršiti i skupštinski sigurnosni odbori na nižim nivoima festumu, odnosno nakon njihovog okončanja.

ŠTA TREBA DA SADRŽI PRIJEDLOG TUŽIOCA ZA PRIMJENU POSEBNE ISTRAŽNE RADNJE

- podatke o osobi, grupi ili organizaciji protiv koje se radnja preduzima
- osnove sumnje za navedene osobe, gupu ili organizaciju/ uslovi i razlozi za primjenu radnje
- naziv prikrivene posebne istražne radnje
- obim i vrijeme trajanja posebne istražne radnje

SUDSKA NAREDBA SADRŽI ISTE PODATKE KAO I PRIJEDLOG TUŽIOCA, TE SADRŽI I UTVRĐIVANJE

KAKO DA POSTUPE GRAĐANI UKOLIKO SMATRAJU DA SU NJIHOSA PRAVA NARUŠENA PRIMJENOM POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI?

Građani prvenstveno mogu uputiti žalbu organima unutrašnje kontrole ministarstva unutrašnjih poslova, kao prvoj žalbenoj instanci. Treba naglasiti da se na ovom prvom žalbenom nivou građani mogu isključivo žaliti na postupke primjene posebnih istražnih radnji ili ugrožavanja bilo kojih drugih prava ili sloboda od strane policije. Zakonima o unutrašnjim poslovima i zakonima o policijskim službenicima u BiH predviđeno je da Biro za žalbe i prestavke građana u entitetu Republika Srpska i odjeljenja za unutrašnju kontrolu u entitetu Federacija BiH i Brčko Distriktu BiH provode unutrašnje istrage po prijemu pritužbi građana na postupanja policajaca. Kada su u pitanju pritužbe na postupke kantonalne policije, entitetskih policija ili Policije Brčko Distrikta BiH, pritužbe građani podnose ministarstvu ili njegovoj organizacionoj jedinici u mjestu prebivališta ili boravišta građana. Pritužbe se podnose pismeno, usmeno ili u elektronskom obliku. Pritužba na postupanje policijskih službenika BiH (Granične policije, SIPA-e) podnose se unutrašnjoj kontroli ovih organizacija i Odboru za žalbe građana na rad policijskih službenika u policijskim tijelima BiH. Kada smatraju da su njihova prava povrijeđena radom Obavještajno-sigurnosne agencije BiH (OSA-e), Zakon o OSA-e u članu 33. stav. 2. garantuje pravo svakom ko se smatra oštećenim, da se žali Glavnom inspektoru OSA-e.

Kada je riječ o subjektima žalbe koji nisu unutar institucije koja je svojim djelovanjem povredila pravo ili slobode građana, građanima je omogućeno da se žale parlametranim odborima za žalbe građana, Ombudsmenu i višim sudske instancama. Kada su u pitanju žalbe višim sudske instancama, žalba može ići sve do Europskog suda za ljudska prava kao zadnje sudske žalbene distance.

Uspostavljeni mehanizmi žalbe na povrede prava građana prilikom primjene posebnih istražnih radnji ukazuju na to da policija, tužilaštvo, sud i OSA-a, moraju posebne istražne radnje primjenjivati u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku i Ustavom.

Centar za sigurnosne studije - BiH

Centre for Security Studies - BH

Centar za sigurnosne studije (CSS) osnovan je 2001. godine sa sjedištem u Sarajevu. CSS je nezavisni istraživački, obrazovni i trening centar posvećen poticanju dijaloga o sigurnosnim pitanjima, kao i promociji i očuvanju demokratskih struktura i procesa u vanjskoj i sigurnosnoj politici u Bosni i Hercegovini, te u regiji Jugoistočne Europe.

Branilaca Sarajeva 13/I

71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Tel.: +387 33 262 455/456

Fax.: +387 33 223 250

info@css.ba

www.css.ba